

Nr 986

Av herr **Jacobsson, Gösta, m. fl.**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 31, angående forskarutbildning och forskarkarriär m. m.

(Lika lydande med motion nr 1133 i Andra kammaren)

Med anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 31 år 1969 angående forskarutbildning och forskarkarriär m. m. får vi anföra följande.

Enighet torde råda om att forskningen i framtiden kommer att spela en alltmer avgörande roll för den ekonomiska utvecklingen. Om vårt land framdeles skall kunna hävda sig i den internationella konkurrensen och bibehålla det välstånd som uppnåtts, är det därför nödvändigt att vi anslår allt större resurser för forskningsändamål. Den dynamiska utveckling, som förestår på forskningsområdet, kommer i första hand att medföra ett starkt ökat behov av forskare. Den principiella målsättningen vid utformningen av vårt lands forskarutbildning och forskarkarriär måste därför vara att åstadkomma en ökad forskningspotential och att i stegrad omfattning få den studerande ungdomen att engagera sig i forskningsarbete. Härom torde i och för sig några delade meningar inte föreligga. Tyvärr måste vi emellertid konstatera att de förslag som framläggs i förevarande proposition inte kan anses tillgodose den angivna målsättningen.

I nuvarande forskarorganisation inryms vid universiteten och högskolorna ett antal docent- och forskardocenttjänster, vilka innehas av väl kvalificerade, graderade forskare. Docenttjänsterna är till antalet i övervägande majoritet och uppgick under budgetåret 1968/69 till sammanlagt 343 för samtliga läroanstalter inom universitetskanslersämbetets verksamhetsområde samt vid handelshögskolan i Stockholm. Motsvarande antal forskardocenttjänster var 66. Båda tjänstetyperna är utpräglade forskarbefattningar, och en mycket stor del av den forskning, som vid våra universitet och högskolor utförs av graderade forskare, sker inom ramen för docent- och forskardocenttjänsterna. Förordnande på tjänst som docent meddelas för en period av tre år och förnyas i regel för ännu en treårsperiod. Ytterligare förlängning under kortare tid är möjlig, om särskilda skäl föreligger. Undervisningsskyldigheten är 75 timmar per läsår. För innehav av en forskardocenttjänst krävs att vederbörande genom vetenskapliga arbeten visat utmärkt forskarbegävnings. Sådan tjänst kan innehas under två treårsperioder. Undervisningsskyldigheten är 25 timmar per läsår. I detta sammanhang bör anmärkas att av organisatoriska skäl man inte utan vidare kan utgå ifrån att innehavare av en docenttjänst är mindre kvalificerad vetenskapsman än en forskardocent.

Som ovan delvis anförts råder för närvarande det förhållandet, att innehavare av docentur eller forskardocentur efter två treårsperioder och härtill eventuellt ytterligare ett år tvingas lämna tjänsten, om vederbörande under tiden ej erhållit professur eller laboratur. Möjligheten härtill varierar starkt mellan olika ämnen och också från tidpunkt till tidpunkt och är ofta starkt avhängig slumpen. För en mycket stor del av dessa kvalificerade forskare, för vilkas utbildning samhället och de själva investerat betydande belopp och vilka såsom aktiva forskare utgör en nationalekonomisk tillgång, återstår därför efter fullgjord sex- eller sjuårig tjänstgöring inget annat än att lämna universitetet och söka sig till nya yrken, för vilka deras utbildning som regel ej är lämpad. Ur såväl samhällets som den enskilde forskarens synpunkt måste detta förhållande framstå som helt olämpligt. Med beaktande av den kritik, som riktats mot den nuvarande forskarorganisationen, underströks bl. a. i det betänkande, som framlades av 1963 års forskarutredning, att kravet på trygghet i anställningen måste för forskaren vara fundamentalt. I nu framlagda proposition framhåller också departementschefen att befordringstjänsterna bör utformas så, att den forskare som befordras inom universitetsorganisationen successivt når större anställningstrygghet.

För att inom ramen för en ny forskarorganisation söka råda bot på nu rådande, uppenbara missförhållanden föreslås i propositionen att universitetsmyndigheterna ges möjlighet att medge ytterligare förordnanden på docenttjänst utöver nuvarande maximitid av sex à sju år. Det framhålles dock att denna lösning på längre sikt kan leda till viss blockering av docenttjänsterna. Av detta skäl betonas speciellt att möjligheten till förlängt förordnande som docent utöver sex år inte skall betraktas som en ovillkorlig rättighet och att universitetskanslersämbetet bör bemyndigas att från fall till fall — efter prövning av dels vederbörandes vetenskapliga och pedagogiska insatser, dels föreliggande särskilda omständigheter — meddela förlängning av docentförordnande med högst tre år i sänder. Den som erhåller förlängt förordnande som docent bör enligt propositionen i större utsträckning än under sina sex första förordnandeår delta i institutionens verksamhet. Undervisningsskyldigheten för docent — 75 timmars undervisning per läsår eller motsvarande antal timmar i form av andra tjänstegöromål — bör därför ökas till 125 timmar per läsår fr. o. m. det sjunde året av förordnandetiden. Vidare bör tjänstgöringen i största möjliga utsträckning fullgöras i form av forskarhandledning. I övrigt bör enligt propositionen docenttjänsterna behållas oförändrade. Slutligen motiverar enligt departementschefen behovet av större resurser för forskarutbildning — såväl handledning som kurs- och seminarieundervisning — att antalet docenttjänster ökas successivt.

Forskardocenttjänsterna bör enligt departementschefens mening avvecklas genom att tjänsterna omvandlas till personliga, icke tidsbegränsade tjänster för nuvarande innehavare.

De föreslagna åtgärderna kan enligt vår mening möjligen anses ha lindrat men ingalunda gjort slut på det rådande »docenteländet». För huvuddelen av landets nuvarande graduerade forskare, docenterna, kvarstår otryggheten, ävensom för en successivt växande skara nya docenter. En fortsatt påtvingad avgång av kvalificerade forskare från institutionerna till icke forskaryrken kan befaras äga rum också efter det att reformen genomförts.

Vid våra universitets- och högskoleinstitutioner pågår omfattande forskningsprojekt, ofta med en eller flera docenter som projektledare. Dessa projekt har numera ofta karaktären av tvärvetenskapliga aktiviteter, vilka alltmer börjat knyta samman ämnesområden och institutioner till en sammanhängande väv av forskarverksamhet. Det är ofta svårt att från början överblicka hur denna utveckling kommer att gestalta sig för det enskilda projektet. Som exempel kan nämnas den forskning rörande markytans värmestrålning som bedrivs vid naturgeografiska institutionen vid Lunds universitet och som kommit att involvera aktiviteter inom så skilda ämnesområden som klimatologi, geomorfologi, geologi, tillämpad teknologi, kulturgeografi, miljövård, etc. Denna moderna typ av forskning är effektiv men som allt lagarbete också känslig för personalförändringar. Att äventyra betydelsefulla projekt eller embryon till dylika genom en inadekvat personalorganisation, vilken kan tvinga projektledare och andra framstående forskare att lämna universitetet och laget, framstår därför som i högsta grad olämpligt ur samhällsekonomisk synpunkt. Detta gäller i än högre grad mot bakgrund av att åtskilliga av dessa forskare i sak är professorskompetenta.

För att förhindra en sådan avgång och för att öka anställningstryggheten för ledande forskare är det nödvändigt att inrätta ett avsevärt ökat antal ordinarie fasta tjänster i form av biträdande professorer. Det primära syftet måste härvid vara att — med begränsade ekonomiska anspråk på statsverket — knyta inte blott forskardocenterna utan även de nuvarande docenter, som i sak innehar professorskompetens, fastare till vårt lands forskarkår. Propositionen bör därför kompletteras på det sättet, att samtliga nuvarande forskardocenttjänster och ett betydande antal av de nuvarande docenttjänsterna omvandlas till biträdande professorstjänster, varigenom öppnas möjlighet för nuvarande docenter att söka sådan ordinarie tjänst. Genom en sådan åtgärd skulle risken för en utflyttning av framstående forskare reduceras i betydande mån. Samtidigt framstår ett sådant ökat antal professorstjänster som en förutsättning för att vi skall kunna engagera ungdomen i forskningsarbete i den ökade utsträckning som är nödvändig för ett fortsatt välstånd. För de återstående docenttjänsterna föreslås att förordnande sker för en sexårsperiod och att möjlighet till förlängning av förordnandet med sex år i sänder skall förefinnas. Självfallet bör såsom uttalas i propositionen därjämte en successiv utbyggnad av antalet tjänster i form av biträdande professorer och docenturer äga rum.

Under åberopande av ovanstående hemställer vi,

att riksdagen måtte med godkännande av propositionen i övrigt

1. giva till känna att samtliga forskardocenttjänster och de docenttjänster, som kan komma att anges av universitetskanslersämbetet i det detaljförslag, som Kungl. Maj:t bör uppdraga åt ämbetet att framlägga, skall omvandlas till ordinarie fasta tjänster i form av biträdande professorer;

2. bevilja ett reservationsanslag om tre miljoner kronor för budgetåret 1969/70 för täckande av de ökade kostnader, som kan bli följden av det under punkt 1 angivna tillkännagivandet; samt

3. besluta att förordnande som docent skall meddelas på sex år och kunna förlängas med sex år i sänder.

Stockholm den 10 april 1969

Gösta Jacobsson (m)

H. Bertil Lidgard (m)

Rolf Kaijser (m)